

Els vells (i persistents) debats de la cultura catalana

L'any 1967, Edicions 62 va reunir cinc de les patums de la cultura catalana, Josep M. Castellet, Josep Ferrater Mora, Joan Fuster, Joaquim Molas i Baltasar Porcel, per debatre qüestions culturals i publicar un llibre amb la transcripció del col·loqui. Aquell volum mai no es va publicar. Mig segle després, aquell interessant debat, amb problemàtiques moltes de les quals encara són vigents, veu la llum en un llibre de L'Avenç, 'Debat sobre [la] cultura catalana', amb edició i pròleg de Jordi Cerdà Subirachs. Un viatge al passat que, d'alguna manera, ens retrotrau al present i ens fa qüestionar-nos coses sobre el futur.

Per Xavier Aliaga / @xavialiaga

La relació de l'intel·lectual amb la cultura i la llengua, les dificultats d'articulació entre les principals regions històriques del domini lingüístic, el paper en el context polític, social i cultural de la resta de l'Estat o la projecció social dels escriptors. Aquests eren els enunciats principals, resumits, de la trobada que va tenir lloc l'estiu del 1967 a la residència a Vallvidrera de Porcel. Temes recurrents que, ben mirat, podrien ser el guió d'un cicle de debats a qualsevol universitat o entitat cultural dels nostres dies.

La persistència d'aquests debats fa interessant veure com s'afrontaven mig segle enrere. En aquell moment, com explica Jordi Cerdà Subirachs en el pròleg del volum, és "el gran tema", motiu de congressos, jornades i fòrums. I d'abundós material bibliogràfic. No és estrany, doncs, que Edicions 62 es plantejara reunir cinc intel·lectuals (tots ells homes) de reconegut prestigi,

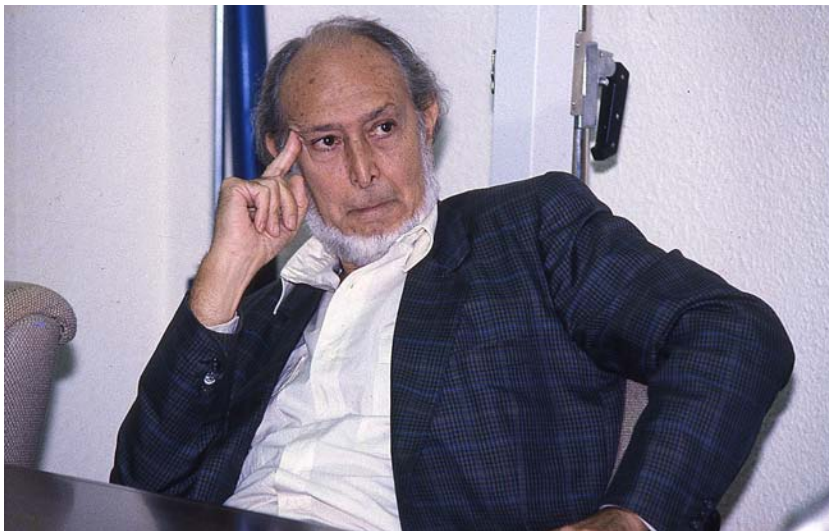

“alguns d’ells vocacionalment i gramscianament ‘orgànics’, aclareix el prologuista, per tractar de separar el gra de la palla.

La trobada no arriba a acords concloents. Castellet, Ferrater Mora, Fuster, Molas i Porcel tenen bona relació —tot i que alguns tingueren després diferències intel·lectuals serioses— i respecten les mútues trajectòries. Però entre el més jove, Porcel, que havia entrevistat poc abans els seus companys per a *Serra d’Or*, i el més gran, Ferrater Mora, hi ha vint-i-quatre anys de vivències. Fuster i Porcel, valencià i mallorquí, tam-

bé han viscut ambients diferents dels seus companys principatins. I la visió sobre la cultura i la política d’uns i d’altres, malgrat les concomitàncies, no és exactament la mateixa.

Ben mirat, el debat ha romàs inèdit fins ara. En una conversa mantinguda per a EL TEMPS l’any 2000 entre Porcel i Molas, va sorgir el tema de la reunió de Vallvidrera. Llavors, Molas expli-

cava: “Vam fer un guió per anar xerrant i allò va durar dos dies. Les converses es van transcriure però el llibre no es va fer. Però jo ho tinc guardat. Tot se’n va anar a fer punyetes amb el maig del 68”. Aquell sotrac modificava el panorama i, a més, va donar lloc a una certa dispersió. El proloquista, amb tot, apunta unes altres causes “no tan rutilants”, com la fragilitat econòmica de l’editorial i el “desinterès que potser algun o la majoria dels participants en el projecte havien mostrat pel resultat de la conversa”.

Així i tot, el manuscrit conservat per Molas, amb anotacions manuscrites, va acabar a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú. I també hi havia dos còpies a la Biblioteca de Catalunya procedents del llegat de Castellet. L’editor ha actualitzat criteris ortogràfics, però el volum preserva la força oral de la trobada i la capacitat argumentativa dels participants. S’intueixen les pujades de la temperatura ambiental a la sala.

Intel·lectuals i cultura, el bucle infinit

Josep Ferrater Mora, filòsof que havia viscut a l’exili a l’acabament de la Guerra Civil, és el responsable de plantejar el tema del paper de l’intel·lectual i la cultura. Aposta per una “acció cultural de caràcter internacionalista, que no pas nacionalista”, en tant que considera Catalunya nacionalment desenvolupada. Molas no nega la necessitat de l’internacionalisme però rebateja el plantejament perquè no considera la nacionalitat catalana “un fet consumat”. Ben al contrari, pel fet de no tenir Estat i estar “sota la influència d’un altre nacionalisme que és de caràcter imperialista”, la cultura catalana “necessita parlar molt d’ella mateixa”. “L’intel·lectual català s’ha de preocupar de dues coses: en primer lloc, de l’estudi de la pròpia tradició i després de l’estudi de la pròpia societat, perquè si no ho fa ell no

INTEL·LECTUALS. Tres dels protagonistes de la trobada, Josep M. Castellet, Joan Fuster i Josep Ferrater Mora.

SALVADOR RODES

ho farà ningú”, conclou. Llavors, sorgeix el fil del localisme versus la projecció. “Tota la novel·la és novel·la regional”, intervé Fuster. I Molas rebla dient que “és el tractament que es fa d’uns problemes locals el que fa que l’escriptor sigui internacional”.

En algun moment, el debat torna a l’àmbit polític. Ferrater no acaba de veure la dicotomia entre nacionalisme defensiu i imperialista. I cita “l’Hongria nacionalista històrica” com a exemple de nacionalisme defensiu reaccionari. “A mi em sembla que parleu massa de nacionalisme, d’imperialisme i de totes aquestes coses”, intervé Castellet, per sostenir que totes aquestes preocupacions provenen de la manca d’un Estat propi. “Aquest Estat pot ser un Estat català o pot ser un Estat espanyol en el qual, per fórmules de tipus autonomista o federalista, es pugui donar un curs ple i lliure a les manifestacions no solament de la vida cultural, sinó també de la vida nacional conjunta d’un poble”, rebla. I en això s’està encara.

Més superades semblen unes altres polèmiques, com sobre les crítiques “contra els escriptors del país que escriuen en castellà”, anota Fuster, fetes per gent que “ni tan sols compraven llibres en català i, a més a més, no tenien cap es-

→ crúpól a fer els seus negocis en castellà”. Sap per què ho diu: tret de Molas, els participants en la reunió tenen activitat bilingüe, forçada en alguns casos per raons de subsistència i per la manca d’alternatives en català.

La qüestió de què s’ha de considerar o no cultura catalana, si només la producció feta en català o la que es fa a Catalunya, introduïda per Molas, és un altre dels temes que continua viu. Fuster anota que “l’ambició de qualsevol poble normal és ser un poble monolingüe, que és la normalitat”, però alhora planteja si cal considerar que un autor com Azorín pertany “a la cultura catalana”. O el fet que no es pot entendre la cultura catalana “sense la cultura castellana que s’ha fet en aquest país”, amb una actitud molt fusteriana de sembrar el dubte. Problemes per a Ferrater “irresolubles” perquè “voleu trobar línies de demarcació absolutament irrefutables”, diu el filòsof, qui adverteix que “aquest problema existeix a tot arreu”. I requereix “una solució política” en forma d’Estat català, “sigui independent o sigui federat amb Espanya o federat amb Europa a través d’Espanya”. Un Estat amb “llibertat lingüística”.

També genera agitació considerar o no patrimoni propi la cultura espanyola. Molas reprotxa que els castellans no tenen la cultura catalana com a pròpia i Porcel conclou que el debat castellà-català és un debat inútil i embolicat “perquè el castellà ha exercit un imperialisme sobre nosaltres”. En acabat, Molas resumeix el concep-

«L’AMBICIÓ DE QUALSEVOL POBLE NORMAL ÉS SER UN POBLE MONOLINGÜE, QUE ÉS LA NORMALITAT»

te: “Jo sento com un clàssic meu en Lluç: no el sento, a Cervantes. A mi Cervantes precisament és un dels escriptors castellans que m’interessen més, però m’interessa en la mesura que m’interessa Shakespeare (...)”.

En la qüestió sobre l’encaix de País Valencià i les Illes s’aprecien també diferents visions. Fuster i Porcel fan una detallat relat històric de les circumstàncies d’aquests territoris i les seues especificitats: en el cas valencià, els motius de la castellanització, promoguda des de les classes

dominants, i, en el mallorquí, una fidelitat a la llengua interclassista, almenys fins aquell moment. “(...) el fantasma castellanista no existeix, existeix en tot cas el fantasma provincial, espanyol, com pot existir a Cuenca,” aclareix Porcel. Mentrestant, tot i defensar el concepte de Països Catalans, Fuster al·lega que “mai no he intentat fer creure a la gent —al públic— que tot és igual”, en referència a les històries i estructures socials diferents a Catalunya, País Valencià i Balears.

En aquest punt, Molas i Castellet mostren el seu desinterès. El segon, fins i tot, confessa haver-se “adormit alternativament”. “Aquests senyors badallen? Que es fotin, què punyeta! Aquesta és la revenja de les colònies, aquests són la metròpoli”, esclata el suecà. Als catalans els interessa sobretot si valencians i balearics s’afegiren, arribat el cas, a algun tipus de projecte comú. I consideren les explicacions de Porcel i Fuster poc satisfactòries. El de Sueca alerta que hi ha un buit “de la societat oficial”. “Nosaltres, ¿fins a quin punt tenim clientela allà? Aquest és el problema que tu has plantejat i és realment el decisiu”, comenta, en referència a la dificultat de penetració de les seues idees. Una indefinició que acaba fent que Ferrater pronuncie una frase lapidària: “Les relacions entre València, Catalunya i Balears són pràcticament inexistentes i sembla que seguiran sent-ho en el futur”. Una opinió taxativa que serà matisada amb determinats vincles, com els econòmics.

Fuster, així mateix, diu que no es tracta d’inventar “uns Països Catalans amb una consciència uniforme” perquè es parteix “d’una tradició d’almenys set segles de consciència regional distinta. El problema és que aquesta consciència regional en quant arriba a ser autèntica, ha de ser catalana, a la llarga. Catalana per dir-ho d’alguna manera, perquè no tenim una altra paraula comuna per dir-ho, eh? I aquesta és la qüestió. Ara, el problema es planteja perquè els d’allà encara no acaben de veure les Balears ni el Principat com a cosa seva. Ni els del Principat ni els de les Balears, el País Valencià com a cosa seva”. L’esperança rau en “petites minories ja absolutament polititzades que afortunadament són cada dia una mica més grans”. I en aquest punt acaba el debat.

A pedrades amb Pedrolo i Martín-Santos

El bloc següent, presentat per Castellet, “Problemes culturals dins l’Estat espanyol”, sí que ofereix perfils molt apegats al moment, però també podríem extraure’n derivades contemporànies. L’eix és la falta de paritat entre la cultura catalana i castellana, tot i que Castellet detecta problemes semblants en parlar d’una certa “autosatisfacció en el món cultural castellà que és absolutament vergonyant” que compara amb la manca

JORDI PLAY / ARXIU

d'esperit crític o autocrític a l'altra banda. Amb la particularitat que una cultura "té el suport de l'Estat". L'altra, no.

Fuster es mostra discrepant, contextualitza la situació de la cultura catalana de postguerra i agrana cap a casa quan diu que "no ens hem d'avergonyar de l'englantisme, quan l'englantisme d'esquerra castellà és encara més englantista que el catalanesc...", diu en al·lusió a l'englantina d'or, símbol dels Jocs Florals. Més tard, arrodonirà l'argument afirmant que "el que s'ha produït en català és bastant més viu, més europeu, més inquietant (...) que el que s'ha produït en castellà". A Porcel, per contra, li sembla que amb això es cau en un "chauvinisme bastant ximple". I Ferrater posa sobre la taula un exemple contundent en admetre que hi ha alguns poemes en català millors que els que s'han publicat en castellà però alerta que una novel·la com *Tiempo de silencio*, la referencial obra de Luis Martín-Santos, "no ha tingut cap equivalent en català". "Nosaltres els tirarem la pedra del Pedrolo, perquè la té en el seu nom, i ells ens tiraran la pedra de Martín-Santos. I així anirem indefinidament...", rebla.

Un debat animat, sobre generalitzacions, sobre contextos diferents, sobre "casos aïllats im-

portants" en un lloc i un altre, com explica Molas, que aclareix que no es pot parlar d'una mitjana cultural catalana superior a la castellana. Ni d'una falta de reciprocitat unidireccional, com sosté Fuster, que diu que els escriptors catalans sí que són al cas de la cultura castellana per la seua condició bilingüe. En tot cas, hi ha diferències i Castellet subratlla la manca de *mass media* i recursos educatius, en el cas de la producció en català. Ferrater, tanmateix, no vol compartir el que considera una tendència catalana a la coartada. Un intercanvi interessantíssim però, com en altres casos, no condueix a cap conclusió definitiva.

La reunió acaba parlant de la projecció dels escriptors, de la professionalització, sobre la necessitat d'arribar a un públic extens, com ja havia fet la Nova Cançó, de diversificació de la producció cultural per cobrir tots els flancs, des del més elitista al més popular. Es tracta dels fragments que requereixen més contextualització, per parlar d'un moment en el qual l'oferta mediàtica en català era gairebé inexistent.

Diàleg, en tot cas, igualment interessant. Com la resta d'un llibre pertinent pel que té de foto fixa que ens parla del passat i, inevitablement, d'un present igualment ple d'incerteses. ●

POSTTROBADA. Joaquim Molas i Baltasar Porcel en la conversa per a EL TEMPS de l'any 2000 en la qual es va fer referència al debat de Vallvidrera.

La primera reacció literària a l'1 d'octubre va ser un dels relats del llibre premiat amb el Premi Mercè Rodoreda aquell mateix 2017. L'autora, Clara Queraltó, el va afegir al volum de contes que tenia preparat per presentar al guardó que concedeix Òmnium —titulat *El que pensen els altres* (Proa, 2018)— a l'últim moment, com reconeixia a EL TEMPS en una entrevista: “El dia 1 el vaig viure molt intensament intentant defensar l'Escola del Pla de Penedès. I el termini per presentar-se al Premi Mercè Rodoreda, que era el 7 d'octubre. Està escrit des de la necessitat, amb tot molt recent. Però no és un conte gens polític”. Tot i haver estat escrit amb urgència, el conte (“Dia u”) concentra molta literatura i un gran esforç per posar-se en la pell d'un policia que transforma tota la seva inseguretats en violència: “Quan puja al furgó tremola i les dents li peten. Quan baixa té la respiració agitada. Quan corre cap a l'edifici on hi ha concentrat el grup de gent que ha de dissoldre té la sensació que gairebé no pesa gens. És com si fos un altre. Hi arriba dels primers i no s'ho pensa. No li calen els crits d'odi per justificar-se, perquè no hi són i no hi seran. Pega amb la porra, empenta, crida. No és important que no toqui els punts vitals, toca fronts i orelles. Estira persones pels braços per desfer les piles humanes, les fa caure i les arrossega amb tota la força que té. Quan són a terra, si s'hi resisteixen, els clava puntades de peu i els passa per sobre i les aixafa perquè li és igual. Porta la cara tapada i se sent respirar ell mateix”.

Queraltó no és l'única que retrata l'angoixa del policia. Víctor J. Jurado Riba incorpora també la mirada policial. Però si Queraltó triava un home del Cos Nacional de Policia, Jurado imagina una dona guàrdia civil d'Altea (Marina alta) —catalanoparlant i fan del grup Zoo, per més inri— per aprofundir en el contrast. A *La tardor de la llibertat* (Columna, 2018), Jurado hi exposa els fets d'octubre de fa dos anys a la mirada d'aquesta guàrdia civil, Irene, i als de l'Arnau, un jove estudiant del moviment juvenil Arran, i el Salvador, un escriptor que no és independentista i s'ho intenta mirar des de la distància.

Les reflexions de la Irene a primera hora del dia 1 d'octubre, camí dels col·legis electorals, les descriu així:

“Dins del cotxe de la Guàrdia Civil les cares són tenses. (...)”

El capità condueix amb atenció, encara no ha obert la boca des que han sortit fa una hora. Finalment, no pot callar.

—Manda huevos que los mozos no hayan movido un dedo. Esto es de juzgado de guardia.

—Pero ¿qué esperaba, capitán? —contesta un altre policia— No iban a hacer nada, ya se sabía. Están al servicio del puto gobierno secesionista. Hacen lo que ellos quieren.

JORDI PLAY

Les novel·les de l'1 d'octubre

Dos anys poden ser poc temps perquè el món literari pugui digerir i escriure esdeveniments com els de l'octubre de 2017, però les lletres catalanes ja han generat novel·les i relats que en fan matèria narrativa. Les últimes, ‘El crit’, de Blanca Busquets; ‘Octubre’, de Teresa Solana, i ‘Boira, octubre, revolta’, de Xavier Vernetta, se sumen a ‘La revolució de les formigues’, de Teresa Saborit; ‘La tardor de la llibertat’, de Víctor J. Jurado; el relat ‘Dia u’, de Clara Queraltó, i la novel·la ‘Els àngels em miren’, que en fa ucronia.

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser